

Ludwig von Mises: obrońca wolności

Autorzy: **Eugen-Maria Schulak, Herbert Unterköfler**

Źródło: mises.org

Tłumaczenie: **Michał Żuławiński**

Tekst stanowi część książki: [The Austrian School of Economics: A History of Its Ideas, Ambassadors and Institutions](#) (2011)

W wydanych przez Margit von Mises wspomnieniach znajduje się zdjęcie przedstawiające Ludwiga spacerującego po wiedeńskim Praterze. Zrobione zostało we wrześniu 1901 r. Widzimy na nim szczupłego, młodego człowieka średniego wzrostu ubranego w cesarski mundur. U boku ma imponującą szablę, nosi bogato zdobiony hełm, wysokie buty, jeździeckie bryczesy i obcisłą kurtkę zapiętą pod samą szyję. Usta, którym towarzyszy mały wąsik, układają się w zagadkowy uśmiech. Mises miał wtedy zaledwie 20 lat. Patrząc na jego późniejsze fotografie, można odnieść wrażenie, że z biegiem lat coraz trudniej było mu się uśmiechać. Jego twarz ma melancholiczny, introwertyczny wyraz – jest w niej coś surowego, a jednocześnie delikatnego. Można dostrzec w niej oblicze człowieka nieugiętego, lecz zarazem wrażliwego.

Przez długi czas, być może zbyt długi, mieszkał ze swoją matką ([My Years with Ludwig von Mises](#), s. 23-25). W wieku 57 lat, krótko po śmierci matki, ożenił się z wieloletnią partnerką Margit Sereny-Herzfeld. Przez ponad dekadę mało kto wiedział o ich związku. Ślub odbył się w Genewie. Świadcami byli Gottfried von Haberler i Hans Kelsen – kolega z lat szkolnych, który nie mógł uwierzyć w to, że oto widzi Ludwiga w urzędzie stanu cywilnego (*ibid.*, s. 41).

Margit von Mises, która miała dwoje dzieci z poprzedniego małżeństwa, opisywała swojego „Lu” jako człowieka czułego, skromnego, potrzebującego miłości i wycofanego, choć czasami też wybuchowego i porywczego (*ibid.*, s. 44). Porzuciła swoje ambicje zawodowe – była aktorką, tancerką i tłumaczką – na rzecz zajmowania się mężem, tak by mógł on pracować w komfortowych warunkach. Ich dom był zawsze mały i skromny, lecz nie stanowił odzwierciedlenia ich związku. Uczony znalazł swoją mużę, sam też był dla niej

natchnieniem. Pozwalała mu pracować tak dużo, jak chciał. Razem jeździli na wykłady i na wakacje w górach. Pozostali sobie oddani aż do końca. Tylko w jednej kwestii jego żona była wobec niego stanowcza: po tym, jak w wyniku jego nieuwagi doszło do wypadku samochodowego, w którym ona odniosła obrażenia twarzy, a on złamał pięć żeber (*ibid.*, s. 100), zakazała mu jazdy autem.

Ludwig von Mises, którego prapradziadek otrzymał tytuł szlachecki od cesarza Franciszka Józefa, przyszedł na świat w rodzinie zasymilowanych Żydów. Urodził się we Lwowie, w Galicji, w 1881 r. Kilka lat później jego ojciec objął wysokie stanowisko w ministerstwie kolei w Wiedniu. Mając 10 lat, Ludwig był świadkiem ciężkiej choroby i śmierci swojego młodszego brata. Jego relacje z bratem Richardem, późniejszym sławnym matematykiem, pozostały napięte przez całe życie. Ludwig uczęszczał do Akademisches Gymnasium, studiował prawo i, po krótkiej pracy w służbie cywilnej, w 1909 r. rozpoczął karierę w Wiedeńskiej Izbie Handlowej. Piastując przez 35 lat stanowisko urzędnicze w administracji izby — które otrzymał jako dożywotnią posadę i zgodnie z austriackim prawem nie mógł zostać zwolniony — stał się jednym z czołowych ekonomistów w kraju. Jako doradca gospodarczy miał liczne kontakty z członkami rządu. W czasie toczonych w zimie 1918–1919 wieczornych dyskusji udało mu się przekonać Otto Bauera, lidera socjaldemokratów, do zablokowania „bolszewickiego eksperymentu” w Wiedniu (Mises 1978/2009, str. 62–63). W tym czasie zaprzyjaźnił się z Maxem Weberem, który tuż po wojnie rozpoczął pracę na Uniwersytecie Wiedeńskim, lecz wkrótce potem zmarł.

Zainspirowany nauczaniem Carla Mengera i Eugena von Böhm-Bawerka, Ludwig von Mises już w młodym wieku poświęcił się ideom austriackiej szkoły ekonomii. W 1912 r. otrzymał habilitację za pracę *Teoria pieniądza i kredytu*. W szerokim spektrum jego zainteresowań „znajdowały się głównie kwestie, co do których powszechnie panujące zdanie uważał za błędne” (Hayek w *Mises* 1978/2009, s. XVI). Mises nie krył się specjalnie z tym, że gardził wieloma swoimi kolegami po fachu. Jego opinie, szczególnie te dotyczące szanowanych profesorów niemieckich, były ostre i bezwzględne. W socjaldemokratycznej powojennej Austrii udało mu się jedynie dostać pracę nieopłacanego wykładowcy. Nowe elity władzy żywiły do niego urazę za to, że stanowczo sprzeciwiał się wszelkim formom ideologii kolektywistycznej.

W 1927 r., przy wsparciu swojego pracodawcy, wspólnie z Friedrichem A. von Hayekiem, założył niezależny *Österreichisches Institut für Konjunkturforschung* (Austriacki Instytut Badań nad Cyklem Konjunkturalnym.)

— poprzednik dzisiejszego *Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung* (Austriacki Instytut Badań nad Gospodarką). Jego prywatne seminarium, które co dwa tygodnie odbywało się w Wiedeńskiej Izbie Handlowej, pomogło odbudować austriacką szkołę ekonomii po I wojnie światowej. Pod okiem Misesa kształcili się ekonomiści, prawnicy i socjologowie, tacy jak: Gottfried Haberler, Felix Kaufmann, Fritz Machlup, Oskar Morgenstern, Paul N. Rosenstein-Rodan, Alfred Schütz, Richard Strigl czy Eric [Erich] Voegelin (Mises 1978/2009, str. 83). Uczniowie Misesa uważali go za mądrego i inspirującego nauczyciela. Po zakończeniu zajęć dyskusja zwykle przenosiła się do pobliskiego baru. Choć pozostawał bez wątpienia outsiderem w świecie akademickim, Mises uważał się za „czołowego ekonomistę kraju”.

Wiosną 1934 r., kiedy w Niemczech umacniała się władza nazistów, Mises przyjął ofertę od genewskiego uniwersytetu. Jako pracownik Wiedeńskiej Izby Handlowej skorzystał z możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę, lecz pozostawał w kontakcie z pracodawcą do 1938 r., dzięki czemu nadal doradzał austriackiemu rządowi i bankowi centralnemu. Tuż po zaanektowaniu Austrii naziści wdarli się do apartamentu Misesa i skonfiskowali jego prace oraz bibliotekę. Jego dzieła były solą w oku dla wszelkiej maści kolektywistów: socjalistów, komunistów, narodowych socjalistów, faszystów, a następnie dla obrońców tak zwanej ekonomii dobrobytu w Europie i Stanach Zjednoczonych. Zrabowanych książek i prac Mises nie odzyskał już nigdy.

W czasie pobytu w Genewie, oprócz prowadzenia działalności naukowej, Mises poświęcił się przede wszystkim dokańczaniu swojego *opus magnum*, *Nationalökonomie: Theorie des Handelns und Wirtschaftens* (1940/1980). Na skutek wojennej zawieruchy i bankructwa szwajcarskiego wydawcy, dzieło to pozostało niemal niezauważone. W tym samym roku Mises wraz z żoną uciekł z Genewy i ścigany przez nazistów przemierzał kolejno Francję, Hiszpanię i Portugalię, by ostatecznie trafić do Nowego Jorku. W Stanach Zjednoczonych niemal 60-letni Mises musiał utrzymać się z oszczędności i skromnego stypendium. Konieczność opuszczenia ojczyzny istotnie odbiła się na Ludwigu i Margit. W krótkim czasie para musiała kilkakrotnie zmieniać miejsce zamieszkania. Początkowo pewien problem dla Ludwiga stanowiło również to, że choć biegle czytał po angielsku, nie miał doświadczenia w mówieniu w tym języku. Przyznane mu kilka lat później obywatelstwo amerykańskie przyjął z wdzięcznością i uznał za uśmiech losu. W 1945 r. objął stanowisko profesora wizytującego na Uniwersytecie Nowego Jorku. Pod jego okiem kształcili się tam

kolejni wybitni austriacy — Murray N. Rothbard (1926–1995) oraz Israel Kirzner (ur. 1930).

W czasie pobytu w Nowym Jorku Ludwig von Mises doprowadził do publikacji swoich dzieł. W krótkich odstępach czasu ukazały się wówczas *Omnipotent Government* (1944), *Biurokracja* (1944), *Planowany chaos* (1947). Długo wyczekiwany sukces przyniosło mu *Ludzkie działanie*, poprawione angielskie wydanie *opus magnum*, *Nationalökonomie* (1940). Wydane w latach 50. *Mentalność antykapitalistyczna* (1956) i *Teoria a historia* (1957) utrwaliły opinię o Misesie jako o wnikliwym obserwatorze i myślicielu, który zawsze pozostawał wierny swoim zasadom.

Dostrzegając logiczne konsekwencje wydarzeń mu współczesnych, w pewnym stopniu przewidywał dalszy bieg historii — z wyprzedzeniem ostrzegał o nadejściu kryzysu końca lat 20. i o gospodarczej klęsce faszyzmu, narodowego socjalizmu oraz przede wszystkim sowieckiego komunizmu. Ze względu na radykalnie wolnościowe stanowisko, odrzucał interwencję państwa w gospodarkę i przez całe życie obalał postulaty etatystów. Sam jednak dystansował się od anarchizmu. Nie przeszkodziło to jednak amerykańskim libertarianom i anarchokapitalistom obrać Ludwiga von Misesa, dożywotniego urzędnika z Austrii, na jednego ze swoich ojców intelektualnych.

Przeciwnicy Misesa, którzy zawsze pozostawali w większości, widzieli w nim człowieka upartego, nietolerancyjnego i radykalnego. Studenci natomiast podkreślali jego otwartość i szerokie horyzonty intelektualne. Mises do końca swoich dni był przekonany, że stawiane przez niego tezy były prawdziwe, a jego praca miała znaczenie, choć za życia nie przyniosła mu ani bogactwa, ani uznania w świecie akademickim. Jego prace cechuje rzadko spotykana przejrzystość oraz prostota niezależna od mody i realiów politycznych. Karierę akademicką zakończył w wieku 87 lat. Pięć lat później zmarł.

„Walczyłem, bo nie było niczego innego, czym mógłbym się zająć” — mówił o swojej karierze. (Mises 1978/2009, s. 76). Przez całe życie pozostał wierny swojemu motto: *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito* („Przed złem nie ustępuj, lecz idź śmieiej przeciw” — Wergiliusz, *Eneida*, Księga V).

Dokładne adresy bibliograficzne cytowanych i wspomnianych prac można znaleźć w książce [The Austrian School of Economics](#).